

ПОЛІТОЛОГІЯ. ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

**Кам'янець-Подільський
2019**

УДК 32-027.21

ББК 66.01Я73

В 48

Рецензенти:

Найчук А. А. – кандидат політичних наук, директор Фонду громадської дипломатії.

Нестиренко В. А. – кандидат історичних наук, доцент кафедри теоретико-правових і соціально-гуманітарних дисциплін Подільського державного аграрно-технічного університету.

Найчук А. В. – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

*Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 10 від 31.10.2019 р.)*

Віннічук О. В.

В 48 Політологія. Вступ до спеціальності: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський. 2019. 58 с.

Навчально-методичний посібник, розрахований для студентів вищих навчальних закладів. Підготовлений на основі робочої програми нормативного курсу «Вступ до спеціальності» для студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Адаптований до вимог кредитно-модульної системи оцінювання знань студентів. Містить навчальні програми, тематичні плани із розподілом годин, плани семінарських занять, матеріали для самостійної та науково-дослідної роботи студентів, завдання до підсумкового модульного контролю, глосарій термінів та список літератури.

Призначений для студентів спеціальності «Політологія», студентів інших спеціальностей гуманітарного спрямування, науково-педагогічних працівників, а також усіх, хто цікавиться сферою політики.

УДК 32-027.21

ББК 66.01Я73

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I: НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІН: «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ»	5
РОЗДІЛ II: КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН	39
РОЗДІЛ III: ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	43
РОЗДІЛ IV: СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСІВ	50
РОЗДІЛ V: ГЛЮСАРІЙ	53

ВСТУП

Вивчення політології як комплексної самостійної наукової дисципліни розпочинається з курсу «Вступ до спеціальності». Цей курс дасть можливість студентам ознайомитися з основними теоретичними та практичними аспектами науки про політику та практичною діяльністю політолога. Навчальний курс «Вступ до спеціальності» також дасть можливість студентам зрозуміти, з якими викликами вони зіткнуться, пов'язавши своє майбутнє з професією політолога.

Пропонований навчально-методичний посібник орієнтує студентів на отримання концептуально оформлених, структурованих знань із курсу «Вступ до спеціальності». Майбутні спеціалісти повинні усвідомлювати важливість політичних відносин та політичних процесів у житті суспільства, якісно і повноцінно засвоїти сутність «політики та політичного» як сфери професійного, орієнтуватися в основних світових політичних школах, концепціях і напрямках розвитку політології, мати уявлення про сутність політичного життя, політичних відносин і процесів, значення політичних систем і режимів у житті держави та суспільства, мати уявлення про процеси міжнародного політичного життя, місце, роль і статус України в сучасному політичному світі, володіти навичками політичної культури, вміти застосовувати політичні знання в своїй професійній і громадській діяльності.

Підготовка такого фахівця зумовлює акцент на формуванні практичних умінь, спроможності працювати з нормативними документами і першоджерелами класиків суспільно-політичної думки, здійснювати самостійний аудит власних знань тощо.

У посібнику містяться плани семінарських занять, практичні завдання до них, логічні завдання та рекомендовані теми дискусій, питання для самостійної роботи, самоперевірки, контролю. Програма відповідає завданням вищої школи щодо підвищення якості політологічної освіти спеціалістів на рівні сучасних вимог.

Посібник розрахований на рейтингову систему оцінювання знань, сприяє розвитку творчої ініціативи студентів у вивченні програмового матеріалу, урізноманітненню форм і методів їх самостійної роботи.

РОЗДІЛ І:
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ
«Вступ до спеціальності»

Курс “Вступ до спеціальності” є однією із важливих базових дисциплін, що допомагає сформувати розуміння професійних компетенцій майбутніх політологів. **Предметом** вивчення навчальної дисципліни є: закономірності і принципи функціонування політики як сфери життя суспільства та галузі знання.

Міждисциплінарні зв'язки: Методика вивчення дисципліни передбачає врахування взаємозв'язків основних тем курсу з поняттями, термінами і категоріями політологічних дисциплін у процесі вивчення яких студенти могли б отримати теоретичне розуміння політики як соціального явища та політичних процесів.

Метою викладання навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності” є сформувати у студентів професійні знання про політику, виховати інтерес до політичної науки.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Вступ до спеціальності” є :

- ознайомити студентів з понятійним апаратом та інструментарієм політологічного дослідження, що є необхідною умовою оволодіння фахом політолога.

- виробити навички збору, обробки та оцінки інформації зі сфери політичного життя.

- вміти використовувати основні методи політологічного аналізу.

- сприяти формуванню аналітичного мислення щодо висвітлення політичних процесів.

Професійні компетенції: розуміння «політики та політичного» як сфери професійного, здатність до аналітичного осмислення інформації, зібраної з фахових та нефахових джерел; здатність до спілкування з людьми, не компетентними в цій галузі діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати** :

- об'єкт, предмет і метод політичної науки;

- оперувати і володіти її понятійно-категоріальним апаратом;

- давати характеристику вченням про політику;

- розуміти значення політичних процесів у житті держави та суспільства.

вміти :

- застосовувати методи теоретичного аналізу до сучасних політичних процесів;
- оперувати основними поняттями та категоріями курсу “Вступ до спеціальності”;
- аналізувати окремі політичні явища і процеси;
- готувати наукові повідомлення на політологічну тематику.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні засади вивчення політики як соціального явища.

Тема 1

Політика як соціальне явище

Термін “політика” та його походження. Різноманітність підходів до розуміння сутності політики як соціального явища. Г. Арендт про політику. Політика як діяльність на етичних засадах. Політика як засіб досягнення егоїстичних цілей. Ціннісно-нейтральне розуміння політики.

Політика як мистецтво. Сучасні уявлення про політику. Причини виникнення політики. Рівні функціонування політики. Мегарівень (в межах людської цивілізації). Макрорівень (в межах держави). Мікрорівень (на рівні партій, організацій). Види політики. Функції політики.

Суб’єкти політики: соціальні – індивід, мала група, великі професійні групи, нація, клас, еліта, інші; інституційні – президент, парламент, уряд, ЗМІ, групи інтересів, масові рухи, профспілки, партії та інші.

Тема 2

Методологія політичного знання

Історія становлення політології як науки і навчальної дисципліни. Специфіка національних шкіл європейської науки. Британська школа. Французька школа. Німецька школа. Італійська школа. Американська школа. Українська школа

Суміжні галузі політичного знання: політична філософія, політична соціологія, політична психологія, політична географія, політична історія, політична антропологія та ін. Теоретичний та емпіричний рівні політичного знання. Система методів політичного пізнання: філософські, загальнонаукові та спеціальні. Принципи політології: фундаментальність, єдність логічного та історичного, національного і загальнолюдського, суспільного і особистісного, теорії й практики. Роль науки про політику на сучасному етапі політичного оновлення Української держави.

Тема 3

Теорія влади і владних відносин

Сутність і походження феномену влади. Влада як регулятор життєдіяльності суспільства. Кратологія. Концептуальні підходи до проблеми політичної влади

Співвідношення політичної і державної влади. Сутність категорії “державна влада”. Ознаки державної влади. Ресурси і потреби у політичній владі. Суб’єкт і об’єкт політичної влади. Джерела і носії влади. Функції політичної влади.

Легітимність політичної влади. Поняття легітимності влади. Особливості співвідношення легітимності та законності. Основні джерела легітимності влади. Процес легітимації та його підстави. Політичне панування і політична легітимність.

Типи легітимності влади за М. Вебером. Криза легітимності. Шляхи і засоби виходу з кризи правочинності політичної влади.

Конституційні положення функціонування політичної влади в Україні та шляхи її подальшої демократизації.

Тема 4

Політична система суспільства

Місце і роль політичної системи в життєдіяльності суспільства. Політична система в її взаємодії з економічною, правовою, духовною та соціально-класовою структурами суспільства. Особливості політичної системи. Сутність категорій “система” та “політична система”. Класичні концепції про політичні системи (Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч, Т. Парсонс).

Структура і функції політичної системи. Структурні рівні політичної системи. Поняття “функції політичної системи”. Основні функції політичної системи.

Типи політичних систем. Класифікації Платона й Аристотеля. Критерії типологізації. Типологізації політичних систем Г. Алмонда, Ч. Ендрейна, Ж. Блонделя, Дж. Коулмена.

Особливості формування політичної системи в Україні.

Тема 5

Політичні режими та їх характерні риси

Поняття та характерні риси політичних режимів. Типологія політичних режимів.

Тоталітарний політичний режим. Політичні погляди Платона стосовно моделі утопічної держави. Тоталітарні моменти політичних доктринах Г. Бабефа, А. Сен-Сімона, Г. -В. -Ф. Гегеля, Ж. -Ж. Руссо. Риси тоталітаризму.

Авторитарний політичний режим. Основні ознаки авторитаризму. Стабілізаційний та альтернативний політичний режим.

Демократичний політичний режим. Визначення демократії за А. Лінкольн: «Демократія — правління народу, обране народом, для народу. Основні ознаки демократичного політичного режиму.

Політичний режим України і проблема інтеграції української держави до світової демократичної спільноти. Основні ознаки сучасного політичного режиму України. Напівдемократичний електоральний режим з делегативною характеристикою.

Тема 6

Демократія та сучасний політичний світ

Демократія як суспільний ідеал. Демократія як політичний режим. Витоки та генезис ідей демократії в історії людства. Первіснообщинна демократія, її сутність та специфічні особливості. Антична модель демократії. Становлення і розвиток інститутів демократії в епоху Середньовіччя. Теоретичне обґрунтування основних принципів демократії мислителями епохи Нового часу.

Емпіричні моделі демократії. Елітарна теорія демократії як ревізія основних постулатів класичної теорії демократії. Г. Моска та Р. Міхельс про демократію. “Залізний закон олігархії” Р. Міхельса. Консенсусна теорія демократії А. Лейпхарта. Інституційна модель “інтегративної” демократії Дж. Марча та Й. Олсена.

Процес демократизації, сутність, загальна характеристика та його просторово-часові виміри. Демократизація як загальна тенденція розвитку цивілізації.

Конституційні гарантії демократії. Конституція України і демократизація українського суспільства.

Тема 7

Особистість і політика. Політичне лідерство

Особистість як суб’єкт і об’єкт політики. Людина, особистість як первинні суб’єкти політики. Класифікація суб’єктів та об’єктів політики. Особистість. Соціальна спільнота. Етнічна спільнота. Політична партія. Громадський рух. Громадська організація. Політична еліта та політичні лідери. Держава.

Політичне лідерство: розуміння та типи. Теорії рис та її характерні риси. Ситуаційна теорія лідерства. Психологічні теорії та їх складові. Г. Лебон про поділ народу на лідерів і масу. М. Вебер про

три типи лідерства. Демократичний політичний лідер. Авторитарний політичний лідер.

Тема 8

Теорія політичних еліт

Політична еліта: поняття і суть. Причини утворення еліти. Класичні теорії еліти.

Поняття еліти у інтерпретації Г. Моска та В. Паретто. “Залізний закон олігархії” Р. Міхельса.

Основні функції політичної еліти. Вивчення і аналіз інтересів різних соціальних груп. Віддзеркалення інтересів в політичних установах. Вироблення політичної ідеології (програм, доктрин, законів і т.п.). Створення механізму втілення політичних задумів. Призначення кадрового апарату органів управління. Висунення політичних лідерів.

Механізм формування політичної еліти. Система гільдій. Номенклатурна система рекрутування політичної еліти. Антрепренерську систему. Типологія політичних еліт. Класифікація еліт за В. Паретто на «лівів» та «лісів».

Тема 9

Політична культура

Політична культура як соціальне явище. Зміст політичної культури. Політична культура є складовою духовної культури. Типи та функції політичної культури. Виховна функція. Регулююча функція. Захисна функція. Прогностична функція. Комунікативна функція.

Класифікація політичної культури. Типологія політичної культури за Г. Алмондом та С. Вербою. Патріархальний тип. Підданський тип. Активістський тип. Поляризовані і консенсусні, тоталітарні й демократичні, консервативно-ліберальні й ліберально-демократичні, доіндустріальні, індустріальні та постіндустріальні, відкриті й закриті політичні культури.

Політична соціалізація, розуміння та характерні риси. Первинна соціалізація. Вторинна соціалізація. Політична пасивність і аполітичність. Абсентеїзм. Гармонійний тип політичної соціалізації. Плюралістичний тип. Конфліктний тип. Гегемоністський тип.

Опосередкована участь мас. Пряма політична участь

Тема 10

Політичний процес

Політичні процеси та методи їх дослідження. Суб'єкти та об'єкти політичного процесу. Первинні та вторинні суб'єкти політики. Сутність і структура політичного процесу. Стадії політичного процесу. Типологія політичних процесів. Внутрішньополітичні і зовнішньополітичні процеси. Периферійні політичні процеси.

Політична співпраця. Політична конкуренція. Консолідація. Інноваційний та ефективний метод дослідження політичних процесів. Роль політичних інститутів у політичному процесі. Політична діяльність і політична поведінка. Політичне відчуження.

Основні види політичних процесів. Революція. Реформа. Повстання. Мітинг. Демонстрація. Страйк.

Тема 11

Світові політико-ідеологічні доктрини

Поняття політичної ідеології і доктрини: сутність, суспільні функції, типологія. Структура ідеології. Рівні реалізації ідеології. Соціальна функція ідеології. Освітньо-виховна функція. Інтегративна. Пропагандистська.

Політична доктрина.

Сутність та еволюція лібералізму. Політико-правова концепція лібералізму за Д. Локком, Т. Гоббсом, Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, німецьким філософом І. Кантом. Неолібералізм.

Консерватизм і неоконсерватизм: їх сутність та еволюція. Принципи і положення консерватизму. Обгунтування консерватизму В. Липинським, С. Томашівським, В. Кучабським, Д. Дорошенком, І. Лисяк-Рудицьким. Основні засади неоконсерватизму та його характерні риси.

Соціалізм, соціал-демократизм, комунізм: спільне та відмінне, теоретичні засади, політична практика. Концепція „демократичного соціалізму”. Соціал- демократичний рух. Ідейні засади комунізму.

Націоналізм і релігійний фундаменталізм як політичні доктрини та їх сутність. Б. Шейфер про 10 атрибутів націоналізму. Мета націоналізму. Основні види націоналізму. Ісламський фундаменталізм та його характерні риси.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття є однією з найважливіших форм навчального заняття у вищому навчальному закладі, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінари проводяться з основних тем навчальної програми і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Головна мета семінарських занять – опанування студентами навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем курсу, навчання їх елементам творчого застосування отриманих знань на практиці.

Основними завданнями семінарських занять є:

- закріплення у студентів теоретичних знань;
- оволодіння ними науковим апаратом, навичками усного і письмового викладання навчального матеріалу;
- залучення їх до науки, наукових досліджень;
- прищеплення їм навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту висунутих наукових положень і висновків.

Основою для підготовки студентів до семінарських занять є тематичні плани. При підготовці до семінарського заняття студент повинен всебічно розглянути і засвоїти питання, що були предметом лекції та винесені на практичний розгляд, зокрема:

- ознайомитись з планом семінарського заняття та переліком навчальної літератури, наведеним наприкінці плану;
- перевірити наявність попереднього конспекту лекції;
- підготувати запитання до викладача з теми семінарського заняття;
- підготувати статті з проблемних питань за темою семінару.

У процесі підготовки студент має чітко усвідомити зміст питань, що виносяться на обговорення, довести свою думку щодо них або подати власні пропозиції.

Семінарське заняття 1

Тема 1. Політика як соціальне явище (2 год)

1. Поняття «політики». Сучасні уявлення про політику.
2. Структура, функції, властивості політики.
3. Взаємозв'язок політики і моралі.
4. Політика як наука і мистецтво.

Дискусія на тему: «Політична наука в Україні»

Дискусія відображає той спектр думок, який склався щодо стану і перспектив української політичної науки. Думки учасників дискусії відображають ті точки зору, які існують у вітчизняній політології. Сформулюйте свою думку щодо досягнень і проблем української політології.

Із першоджерел

Вебер М. Політика як покликання і професія

[...] Що ми розуміємо під політикою? Це поняття має надзвичайно широкий зміст і охоплює усі види діяльності по самостійному *керівництву*. [...]

Отже, політика, зважаючи на все, означає прагнення до участі у владі, до надання впливу на розподіл влади чи то між державами, чи то усередині держави, між групами людей, яких вона в собі вміщує.

По суті таке розуміння відповідає і слововживанню. Якщо про якийсь питання говорять: це «політичне» питання, про чи міністра чиновнику: це «політичний» чиновник, про деяке рішення: воно «політично» обумовлено, — то тим самим завжди мається на увазі, що інтереси розподілу, збереження, зміни влади є визначальними для відповіді на зазначене питання, чи обумовлюють це рішення, чи визначають сферу діяльності відповідного чиновника. Хто займається політикою, той прагне до влади: або до влади як засобу, підлеглому іншим цілям (ідеальним чи егоїстичної), або до влади «заради її самої», щоб насолоджуватися почуттям престижу, який вона дає.

Звичайно, головними фігурами в механізмі політичної боротьби не були одні тільки політики в силу їхнього покликання у власному, змісті цього слова. Але найвищою мірою вирішальну роль тут відіграє той рід допоміжних засобів, що знаходяться в їхньому розпорядженні. Як політично пануючі сили починають стверджуватися у своїй державі? Дане питання відноситься до всякого роду панування, тобто і до політичного панування у всіх його формах: традиційній, легальній і харизматичній.

Будь-яке панування як форма влади, що вимагає постійного управління, потребує, з одного боку, в установці людської поведінки на підпорядкування панам, що претендують бути носіями легітимного насильства, а з іншого боку — за допомогою цього підпорядкування — у розпорядженні тими речами, що в разі потреби залучаються для застосування фізичного насильства: особистим штабом управління і матеріальними

засобами управління. Штаб управління, що являє в зовнішньому прояві підприємство політичного панування, як і всяке інше підприємство, прикутий до повелителя, звичайно, не одним лише уявленням про легітимність, про яке тільки що йшла мова. Його підпорядкування спричинене двома засобами, що апелюють до особистого інтересу: матеріальною винагородою і вшануванням. [...]

Можна займатися політикою, тобто прагнути впливати на розподіл влади між політичними утвореннями й усередині їх, як у якості політика «з нагоди», так і в якості політика, для якого це побічна чи основна професія, точно так само як і при господарській діяльності. Політиками «з нагоди» є всі ми, коли опускаємо свій виборчий бюлетень і робимо подібне волевиявлення, наприклад, чи плескаємо в долоні або протестуємо на «політичних» зборах, вимовляємо «політичну» промову і т. д.; у багатьох людей подібними діями й обмежується їхнє відношення до політики. Політиками «по сумісництву» є в наші дні, наприклад, усі ті довірені особи і правління партійно-політичних союзів, які — за загальним правилом — займаються цією діяльністю лише в разі потреби, і вона не стає для них *першорядною справою*, «справою життя» ні в матеріальному, ні в духовному відношенні. [...]

Є два способи зробити з політики свою професію: або жити «для» політики, або жити «за рахунок» політики і «політикою». Дана протилежність аж ніяк не виняткова. Навпаки, звичайно, щонайменше духовно, але найчастіше і матеріально, роблять те й інше: той, хто живе «для» політики, у якомусь внутрішньому змісті діє «своє життя з цього» — або він відкрито насолоджується володінням владою, яку здійснює, або черпає свою внутрішню рівновагу і почуття власної гідності зі свідомості того, що служить «справі, і тим самим *набуває сенс* свого життя. Мабуть, саме в такому глибокому внутрішньому змісті всяка серйозна людина, що живе для якоїсь справи, живе також і цією справою. Таким чином, розходження стосується набагато більш глибокої сторони — економічної. «За рахунок» політики як професії живе той, хто прагне зробити з її постійне *джерело доходу*; «для» політики — той, у кого інша мета. Щоб хтось в економічному змісті міг жити «для» політики, при пануванні приватновласницького ладу, повинні бути наявними деякі, якщо завгодно, дуже тривіальні передумови: у нормальних умовах він повинен бути незалежним від доходів, що може принести йому політика. Отже, він просто повинен бути заможною людиною чи ж як приватна особа займати такий стан у житті, що приносить йому достатній постійний дохід. Так щонайменше обстоїть справа в нормальних умовах.

Якщо державою чи партією керують люди, що (в економічному змісті слова) живуть винятково для політики, а не за рахунок політики, то це з необхідністю означає «плутократичне» рекрутування політичних керівних шарів. [...] Керувати політикою можна або в порядку «почесної діяльності», і тоді нею займаються, як звично кажуть, «незалежні», тобто заможні, що насамперед мають ренту, люди, або ж до політичного керівництва допускаються незаможні, і тоді вони повинні одержувати винагороду. Професійний політик, що живе за рахунок політики, може бути *чисто*

пребендарем, чи оплачуваним *чиновником*. Тоді він або витягає доходи з пошлин і зборів за відповідні досягнення — чайові і хабарі являють собою лише один, нерегулярний і формально нелегальний різновид цієї категорії доходів, — або одержує тверду натуральну винагороду, грошовий зміст, чи те й інше разом. Політичний діяч може набути характер «підприємця», як кондотьер, чи орендар, чи власник раніше придбаної посади, чи як американський бос, що розцінює свої витрати як капіталовкладення, з якого він, використовуючи свій вплив, зуміє витягти доход. Або ж такий політик може одержувати тверду платню як редактор, чи партійний секретар, чи сучасний міністр, чи політичний чиновник. [...]

Внаслідок загальної бюрократизації з ростом числа посад і попиту на такі посади як форми специфічно *гарантованого* забезпечення ця тенденція підсилюється для всіх партій, і вони все більше стають таким засобом забезпечення для своїх прихильників.

Однак нині зазначеній тенденції протистоїть розвиток і перетворення сучасного чиновництва в стан осіб найманої праці, висококваліфікованих фахівців духовної праці, професійно вимуштруваних багаторічною підготовкою, з високорозвиненою становою честю, що гарантує бездоганність, без чого виникла б фатальна небезпека дивовижної корупції і вульгарного міщанства, а це ставило б під погрозу чисто технічну ефективність державного апарата, значення якого для господарства, особливо зі зростанням соціалізації, постійно підсилюється і буде підсилюватися надалі. [...]

Одночасно з підйомом вимуштруваного *чиновництва* виникали також — хоча це відбувалося шляхом куди більш непомітних переходів — керівні *політики*. Звичайно, такі фактично чільні радники князів існували віддавна в усьому світі. [...] Перетворення політики на професійну діяльність, для якої потрібно навички в боротьбі за владу і знання її методів, створених сучасною партійною системою, зумовили поділ суспільних функціонерів на дві категорії аж ніяк не жорстко, але досить чітко: з одного боку, чиновники-фахівці, з іншого — «політичні» чиновники. «Політичні» чиновники у власному змісті слова, як правило, зовні характеризуються тим, що в будь-який момент можуть бути довільно переміщені і звільнені чи ж «спрямовані в розпорядження», як французькі чи префекти подібні їм чиновники в інших країнах, що становить найрізкішу протилежність незалежності чиновників з функціями суддів. [...]

Справжньою професією дійсного чиновника — це має вирішальне значення для оцінки нашого колишнього режиму — не повинна бути політика. Він повинен управляти насамперед *неупереджено* — ця вимога застосовна навіть до так званих політичних управлінських чиновників, — щонайменше офіційно, якщо ж під питання не поставлені державні інтереси, тобто життєві інтереси пануючого порядку, тобто без гніву і пристрасті, повинен він вершити справи. Отже, політичний чиновник не повинен робити саме того, що завжди і необхідно повинен робити політик — як вождь, так і його світа, — *боротися*. Тому що прийняття якої-небудь сторони, боротьба, пристрасть, суть стихія політика, і насамперед політичного *вождя*.

Діяльність вождя завжди підкоряється зовсім іншому принципу *відповідальності*, прямо протилежної відповідальності чиновника. У випадку якщо (незважаючи на його відрекомендування) вищестояща установа наполягає на удаваному йому помилковому наказі, справа честі чиновника виконати наказ під відповідальність наказуючого, виконати сумлінно і точно, так, начебто цей наказ відповідає його власним переконанням: без такої у вищому змісті моральної дисципліни і самовідданості розвалився б весь апарат. Навпаки, честь політичного вождя, тобто керівного державного діяча, є прямо-таки виняткова *особиста* відповідальність за те, що він робить, відповідальність, відхилити яку чи скинути її із себе він не може і не має права. Саме ті натури, які в якості чиновників високо вартують у моральному відношенні, суть кепські, безвідповідальні насамперед у політичному змісті слова й остільки в моральному відношенні невисокого рангу політики — такі, яких ми, на жаль, весь час мали на керівних посадах. Саме таку систему ми називаємо пануванням чиновників; і звичайно, гідність нашого чиновництва аж ніяк не применшує те, що ми, оцінюючи їх з політичної точки зору, з позицій успіху, оголюємо хибність даної системи. Так які ж внутрішні радості може запропонувати кар'єра політика і які особисті передумови для цього вона припускає в тому, хто ступає на цей шлях?

Насамперед вона дає почуття влади. Навіть на формально скромних посадах усвідомлення впливу на людей, участі у владі над ними, але насамперед почуття того, що і ти тримаєш у руках нерв історично важливого процесу, здатен підняти професійного політика вище від рівня повсякденності. Однак тут перед ним постає питання: які його якості дають йому надію справитися з владою (як би вузько вона не була обкреслена в кожному окремому випадку) і, отже, з тією відповідальністю, що вона на нього покладає? Тим самим ми вступаємо в сферу етичних питань, тому що саме до них відноситься питання, яким треба бути людині, щоб їй дозволено було прикласти руку до руху історії.

Можна сказати, що в основному три якості для політика вирішальні: *пристрасть*, *почуття відповідальності*, *окомір*. *Пристрасть* у змісті *орієнтації на суть справи*, жагучої самовіддачі справі, тому богові або демонові, що цією справою велить. Не в розумінні того внутрішнього образу дій, який мій покійний друг Георг Зиммель звично називав стерильною збудженістю, властивою визначеному типові насамперед російських інтелектуалів (але аж ніяк не всім з них), і який нині відіграє настільки помітну роль і в наших інтелектуалів у цьому карнавалі, прикрашеному гордим ім'ям «революція», що витікає в порожнечу романтика інтелектуально цікавого без усякого серйозного почуття відповідальності. Тому що однієї тільки *пристрасті*, якою би справжньою вона не здавалася б, ще, звичайно, недостатньо. Вона не зробить вас політиком, якщо, слугуючи «справі», не зробить *відповідальність* саме перед цією справою головною дороговказною зіркою вашої діяльності. А для цього — з того то і складається вирішальна психологічна якість політика — потрібен *окомір*, здатність із внутрішньою зібраністю спокоєм піддатися впливу реальностей, іншими словами, потрібна *дистанція* стосовно речей і людей. «Відсутність дистанції» тільки як таке — один зі смертних

гріхів усякого політика — і є одна з тих якостей, яку виховують у нинішньої інтелектуальної молоді, прирікаючи її тим самим на нездатність до політики. Тому що проблема в тім, і складається, щоб «утиснути» в ту саму душу і жарку пристрасть, і холодний окомір. Політика робиться головою, а не якими-небудь іншими частинами тіла чи душі. І все-таки самовіддача політиці, якщо це не фривольна інтелектуальна гра, а справжнє людське діяння, повинна бути породжена і вигодувана тільки пристрастю. Але повне приборкання душі, що відрізняє страсного політика і зводить його зі «стерильно збудженим» політичним дилетантом, можливе лише завдяки звичці до дистанції в будь-якому розумінні слова. Сила політичної особистості насамперед означає наявність у неї цих якостей.

Друкується за: Вебер М. Избранные произведения. М., 1990. С. 644-675.

Основна література:

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Підручник для студентів вузів К.: Академія, 1998. 528 с.
2. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К., 2001. 384 с.
3. Бодуен Ж. Вступ до політології. К., 1995. 174 с.
4. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку. М.: Логос. 2006. 384 с.
5. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
6. Пугачев В. П. Введение в политологию. М.: Аспект Пресс, 2004. 479 с.
7. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
8. Щедрова Г. П., Агафонова Г. С., Барановський Ф. В. Політологія : [Навчальний посібник]. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. 372 с.
9. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. ракладів. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. ЛесіУкраїнки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Аристотель. Политика [пер. С. Жебелева]. М. : АСТ, 2011., 400 с.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Пер. с англ. О. Уральской]. М. : Международные отношения, 2005. 256 с.
3. Вебер М. Избранные произведения. М., 1990. С. 644-675.

4. Луман Н. Власть / Никлас Луман ; [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. М. : Праксис, 2001. 256 с.
5. Макиавелли Н. Государь / Никколо Макиавелли ; [Пер. с итал.]. М. : АСТ, 2006. 176 с.
6. Платон. Держава / Платон ; [пер. з давньогрец. Д. Коваля]. К. : Основи, 2005. 356 с.

Тема 2. Сутність і особливості політичної влади (4 год.)

1. Політична влада: поняття, структура, функції.
2. Види, джерела та ресурси політичної влади, їх особливості.
3. Поняття легальності та легітимності політичної влади. Криза легітимності.
4. Теорія поділу влади. Її реалізація в Україні.

Логічні завдання

1. Відомо, що влада може ґрунтуватися на:
 - а) авторитеті;
 - б) прямому насильстві;
 - в) примушуванні.Доповніть цей перелік.
2. Для підтримки правопорядку у суспільстві влада часто використовує примус. Як використання насильства владою узгоджується з її легітимністю?
3. Французький політолог М. Доган стверджує, що харизматичний тип панування, який виокремив М. Вебер, непридатний для аналізу влади у сучасному суспільстві. Чи погоджуєтесь Ви з цією точкою зору?

Дискусія

Як Ви вважаєте, чи існує криза легітимності влади в Україні, якщо так, які засоби її подолання є найбільш ефективними сьогодні?

Вам потрібно вибрати та аргументувати чітко визначену позицію із зазначеної проблеми, що обговорюється.

Із першоджерел

Вебер Макс. Три чисті типи легітимного панування

Панування, тобто шанси слухняності щодо певних розпоряджень, може ґрунтуватися на різних мотивах покірності. Воно може зумовлюватися простою зацікавленістю в тому, щоб слухатись, пов'язаною з раціональнодоцільним підрахунком відповідних прибутків і збитків для тих, хто слухається наказів. З іншого боку, панування може ґрунтуватися на

звичайній «традиції», підсвідомому зиванні до певних дій; воно може бути також чисто афективним, залежним винятково від особистих схильностей тих, хто проявляє послух. Проте якщо панування ґрунтувалося б лише на таких засадах, воно не було б досить стійким. Тому ті, хто панує, та їхні підлеглі прагнуть внутрішньо впорядкувати відносини панування за допомогою певних правових засад, які надають цим стосункам «легітимності». Втрата віри в такого роду легітимності може мати далекосяжні наслідки.

Серед згаданих вище «легітимних засад» панування загалом можна виділити лише три чисті типи, кожен з яких пов'язаний із принципово відмінною соціологічною структурою штабу управління і засобів, якими воно здійснюється.

I. Легальне панування існує завдяки встановленим правилам. Найчистішим його типом є панування бюрократичне. Основні засади тут такі: 1) будь-які закони приймаються і можуть при бажанні змінюватися із дотриманням певних формальних процедур; 2) члени об'єднання, яке здійснює владу, можуть обиратися або ж призначатися; саме це об'єднання та всі його частини є підприємствами; 3) окремі гетерономні та гетерокефальні підприємства такого роду (або їхні частини) називають органами влади, або владними установами; 4) управлінський штаб складається з чиновників, що призначаються керівництвом, а підлеглі вважаються членами владного об'єднання («громадянами», «товаришами»),

У такому випадку проявляють послух не якісь окремі особистості в силу її власних прав, а встановленим правилам, котрі якраз і визначають, хто саме і якою мірою мусить ними керуватися. Особа, яка видає розпорядження, сама підлягає при цьому певним правилам: «законові», «регламентові», якісь абстрактній формальній нормі. Той, хто віддає розпорядження, за своїм типом є «керівником», чие право на панування легітимується встановленими правилами у межах його ділової компетенції. [...] Типом чиновника тут є освічений фахівець, службові обов'язки якого визначені контрактом, із чітко фіксованою і залежною від посадового рангу... заробітною платою та пенсійним забезпеченням... Такий чиновник здійснює управлінські функції як професійну роботу, в силу ділового службового обов'язку, незважаючи ні на які особисті почуття, без сваволі і несподіванок, але насамперед— «незважаючи на особи»... Основою технічного функціонування управління тут є виробнича дисципліна. [...]

II. Традиційне панування ґрунтується на вірі у святість тих порядків і тих можновладців, які існують здавна. Найчистішим типом є патріархальне панування. Об'єднанням, у межах якого здійснюється панування, тут є спільнота; той, хто віддає розпорядження, належатиме до типу «пана», штаб управління складатимуть «слуги», а підлеглі будуть «підданими». Тут підкоряються певній особі в силу її особистих достоїнств, освячених її походженням.

Зміст наказів зумовлений традицією, грубе порушення якої з боку володарів завдавало б шкоди легітимності їхнього власного панування, яка ґрунтується саме на вірі у святість традиції.

Створення якихось нових законів поруч із освяченими традицією нормами тут неможливе в принципі. Фактично це відбувається «визнанням» певного положення як такого, що «здавна має силу». [...]

Внаслідок цього можна спостерігати дві досить різні форми традиційного панування.

1. Суто патріархальна структура управління: слуги перебувають у повній особистій залежності від володаря; їх рекрутують або суто патримоніальним шляхом як рабів, кріпаків, євнухів, або ж позапатримоніальним шляхом з числа [не] повністю безправних верств: фаворити, плебеї. Їхнє управління має характер повністю гетерономний і гетеро-кефальний; вони не мають ніяких власних прав на свою посаду, але тут не існує й ніякого фахового відбору і ніяких станових привілеїв службовців: матеріальні засоби управління перебувають у повній власності господаря, від імені якого правлять. [...] Найчистішим типом цього панування є панування султанське. Такий характер мають усі справжні деспотії, де на панування дивляться, як на природне право володаря.

2. Станова структура: слуги є не особистими слугами володарів, а незалежними і, в силу свого становища, також соціально значимими особами; разом зі своєю посадою вони — через привілеї або концесії з володарем — отримують (фактично або через фіктивну легітимність) чи здобувають шляхом законної угоди (купівля, застава, оренда) певного роду невідчужуване власне право на апропрійовану ними посаду, внаслідок чого їхня влада (хоч і в обмеженому обсязі) стає автокефальною та автономною, і матеріальні засоби управління перебувають тепер у їхньому розпорядженні, а не володаря. Це і є станове панування. [...] Тут цілком відсутня категорія «дисципліни». Стосунки регулюються традицією, привілеями, феодальною або патримоніальною вірністю, становою честю та «доброю волею». Таким чином, влада тут поділена між вищим володарем та апропрійованим і привілейованим управлінським штабом, і такий становий розподіл влади істотно впливає на форму правління. [...]

III. Харизматичне панування — це панування в силу відданості особі володаря та його ласці (харизмі), насамперед внаслідок її магічних здатностей, об'явлення чи героїзму, сили духу та слова. Емоційне захоплення вічно новим, небуденним, незаним раніше є тут джерелом особистої відданості. Найчистішим типом такого панування є панування пророка, військового героя, великого демагога. Об'єднанням, у якому реалізується таке панування, буде об'єднання типу громади або почту. Типом того, хто видає накази, буде вождь. Типом підлеглого буде «послідовник». Тут бажають підкорятися виключно вождеві через його особисті небуденні якості, а не з огляду на його посаду чи освячений традицією сан. Тому й підкоряються лише доти, доки вождеві приписують згадані якості: його харизма зберігається, поки вона підтверджується. [...] Управлінський штаб тут формується відповідно до харизми і особистої відданості, тобто не відповідно до фахового рівня (як у чиновників), і не згідно з належністю до певного стану (як становий штаб управління), і не у зв'язку з домашньою чи якоюсь іншою особистою залежністю (як патріархальний штат управління). За

харизматичного панування відсутнє раціональне поняття «компетенції», так само як і станові «привілеї». Вирішальним чинником для визначення міри легітимації довірених осіб з числа почту або послідовників є лише сила вождя та його кваліфікація. В управлінні (наскільки цей термін буде тут доречним) відсутня будь-яка орієнтація на правила — чи то встановлені, чи традиційні. Актуальне об'явлення та актуальне творення, вчинок і приклад, принагідне рішення — такими ірраціональними порівняно зі встановленим порядком ознаками характеризується це управління. [...] Прямою формою харизматичної правотворчості і розв'язання суперечок є проголошення свого рішення володарем чи «мудрецем» і визнання його громадою воєвників або віруючих. Таке рішення буде обов'язковим доти, доки йому не протиставиться конкуруюче рішення якоїсь іншої особи з претензією на харизматичну значимість. [...]

Вебер Макс. Три чисті типи легітимного панування. Соціологія. Загально-історичні аналізи. Політика. К.: Основи, 1998. 534 с.

Основна література:

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Підручник для студентів вузів К.: Академія, 1998. 528 с.
2. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К., 2001. 384 с.
3. Бодуен Ж. Вступ до політології. К., 1995. 174 с.
4. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку. М.: Логос. 2006. 384 с.
5. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
6. Пугачев В. П. Введение в политологию. М.: Аспект Пресс, 2004. 479 с.
7. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
8. Щедрова Г. П., Агафонова Г. С., Барановський Ф. В. Політологія : [Навчальний посібник]. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. 372 с.
9. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. ракладів. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. ЛесіУкраїнки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Аристотель. Политика [пер. С. Жебелева]. М. : АСТ, 2011., 400 с.

2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Пер. с англ. О. Уральской]. М. : Международные отношения, 2005. 256 с.
3. Вебер М. Три чисті типи легітимного панування. Соціологія. Загально-історичні аналізи. Політика. К.: Основи, 1998. 534 с.
4. Луман Н. Власть [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. М. :Праксис, 2001. 256 с.
5. Макиавелли Н. Государь / НикколоМакиавелли ; [Пер. с итал.]. М. : АСТ, 2006. 176 с.
6. Платон. Держава / Платон ; [пер. з давньогрец. Д. Коваля]. К. :Основи, 2005. 356 с.

Тема 3. Політичні системи та режими сучасності (4 год)

1. Поняття, структура та типи політичної системи.
2. Поняття та типологія політичних режимів.
3. Проблеми становлення політичної системи та політичного режиму сучасної України.
4. Політична стабільність.

Дайте визначення поняттям: політична система суспільства, політичний інститут, політична організація суспільства, «вхід» в політичну систему, «вихід» з політичної системи, політична реформа, політична революція.

Логічні завдання

- 1.Визначте загальні та особливі риси у функціонуванні тоталітарного й авторитарного режиму.
- 2.У країні проводяться вибори, існує парламент, виходить багато періодичних видань, існує багатопартійність. Чи можна на основі цих рис стверджувати, що в країні функціонує демократичний політичний режим?
- 3.Чому тоталітаризм називають феноменом ХХ ст.?
Обґрунтуйте причини виникнення і краху тоталітарних режимів?
4. Визначте домінуючі риси політичного режиму в Україні.

Основна література:

1. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К., 2001. 384 с.
2. Бодуен Ж. Вступ до політології. К., 1995. 174 с.

3. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Шемшученка Ю. С.]. — К.: Генеза, 2004. 736 с.
5. Політологія. / за ред. А. Колодій, К.: Ніка-центр., 2000. 584 с.
6. Рудич Ф. М. Політологія : [підручник]. К. :Либідь, 2006. 480 с.
7. Теория политики : [учебное пособие]. СПб. : Питер, 2008. 464 с.
8. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
9. Щедрова Г. П., Агафонова Г. С., Барановський Ф. В. Політологія : [Навчальний посібник]. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. 372 с.
10. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. закладів. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Аристотель. Политика [пер. С. Жебелева]. М. : АСТ, 2011., 400 с.
2. Баранов Н. Современная демократия: эволюционный поход. СПб. : Балт. гос. техн. ун-т, 2007. 208 с.
3. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Пер. с англ. О. Уральской]. М. : Международные отношения, 2005. 256 с.
4. Вся политика : Хрестоматия / [Сост. В. Нечаев, А. Филиппов]. М. : Издательство «Европа», 2006. 440 с.
5. Луман Н. Власть / Никлас Луман ; [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. М. :Праксис, 2001. 256 с.
6. Макиавелли Н. Государь / НикколоМакиавелли ; [Пер. с итал.]. М. : АСТ, 2006. 176 с.
7. Платон. Держава / Платон ; [пер. з давньогрец. Д. Коваля]. К. :Основи, 2005. 356 с.

Тема 4. Демократія в політичному житті суспільства (2 год)

- 1.Поняття демократії та її сучасні концепції.
- 2.Критерії та принципи демократичної організації суспільства.
- 3.Проблеми розвитку демократії в Україні.

Логічні завдання

1. Яку роль виконують політичні партії у сучасному демократичному суспільстві?
2. Сформулюйте переваги та недоліки демократії.
3. Охарактеризуйте роль виборів у демократичному суспільстві.

ІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛ:

Загальна декларація прав людини

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру; і беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами; і беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті (995_010) свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання;

Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії,

політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядуваною або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком. Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неполітичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання.

2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.
2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людині існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною,

а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1948 року прийняла і проголосила Загальну декларацію прав людини.

Основна література:

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Підручник для студентів вузів К.: Академія, 1998. 528 с.

2. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К., 2001. 384 с.

3. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
4. Исаев Б. А. Практическая партология. Генезис партий и партийно-политических систем. СПб. : Петрополис, 2010. 514 с.
5. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : [навч. посібник]. К. : Центр учбової літератури, 2009. 564 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Шемшученка Ю. С.]. — К.: Генеза, 2004. 736 с.
7. Політологія. / за ред. А. Колодій, К.: Ніка-центр., 2000. 584 с.
8. Примуш М. В. Політичні партії: історія та теорія. К.: Професіонал, 2008. 416 с.
9. Пугачев В. П. Введение в политологию. М.: Аспект Пресс, 2004. 479 с.
10. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
11. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. ракладів. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм [пер. с франц.]. М.: Директ Медиа, 2007. 510 с.
2. Баранов Н. Современная демократия: эволюционный поход. СПб. : Балт. гос. техн. ун-т, 2007. 208 с.
3. Демократія : Антологія / [Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. К. : Смолоскип, 2005. 1108 с.
4. Макиавелли Н. Государь / Никколо Макиавелли ; [Пер. с итал.]. М. : АСТ, 2006. 176 с.
5. Націоналізм : Антологія / [Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. К. : Смолоскип, 2000. 872 с.
6. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства: Монографія. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. 416 с.

Тема 5. Політичні еліти і політичне лідерство (4 год)

План

1. Поняття “еліта” і “політична еліта”. Теорія еліт Г. Моски, В. Парето, Р. Міхельса.
2. Типологія політичних еліт.

3. Природа і соціальна сутність політичного лідерства.
4. Політична еліта та лідерство в сучасній Україні.

Логічні завдання

1. Охарактеризувати сутність популізму в сучасному українському суспільстві.
2. Написати звернення кандидата в депутати до своїх виборців з актуальних питань української політики.
3. Розробити план політичної діяльності команди політичного лідера регіонального рівня.

Дайте визначення поняттям: держава; етатизм; форма державного правління, форма державного устрою; монархія, республіка, унітарна держава; федерація; конфедерація, президент; парламент; уряд; правова держава, соціальна держава.

Основна література:

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Підручник для студентів вузів К.: Академія, 1998. 528 с.
2. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
3. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Шемшученка Ю. С.]. К.: Генеза, 2004. 736 с.
4. Політологія. / за ред. А. Колодій, К.: Ніка-центр., 2000. 584 с.
5. Примуш М. В. Політичні партії: історія та теорія. К.: Професіонал, 2008. 416 с.
6. Пугачев В. П. Введение в политологию. М.: Аспект Пресс, 2004. 479 с.
7. Хейвуд Э. Политология. Учебник для студентов вузов. М.: Юнити-Дана, 2005. 312 с.
8. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
9. Щедрова Г. П., Агафонова Г. С., Барановський Ф. В. Політологія : [Навчальний посібник]. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. 372 с.
10. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. ракладів. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Аристотель. Политика [пер. С. Жебелева]. М. : АСТ, 2011., 400 с.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Пер. с англ. О. Уральской]. М. : Международные отношения, 2005. 256 с.
3. Вся политика : Хрестоматия / [Сост. В. Нечаев, А. Филиппов]. М. : Издательство «Европа», 2006. 440 с.
4. Луман Н. Власть / Никлас Луман ; [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. М. : Праксис, 2001. 256 с.
5. Макиавелли Н. Государь / Никколо Макиавелли ; [Пер. с итал.]. М. : АСТ, 2006. 176 с.
6. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства: Монографія. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. 416 с.

Тема 6. Політична культура (4 год)

1. Поняття, структура та функції політичної культури.
2. Типології політичної культури.
3. Політична соціалізація: суб'єкти, фази, форми.
4. Політична культура українського народу: традиції, сучасний стан, тенденції розвитку

Дайте визначення поняттям: політична культура, громадянська культура, політична субкультура, політична цінність, політична орієнтація, політичний міф, політичний стереотип, політична традиція, політичний символ, політична соціалізація.

Логічні завдання

1. Охарактеризуйте ставлення українського суспільства до політичної символіки та політичних традицій.
2. З'ясуйте особливості ментальності та політичної культури української нації.
3. Розкрийте характерні риси молодіжної політичної субкультури.

Дискусія (ділова гра)

У результаті дискусії щодо визначення політичної культури притаманної українському суспільству запропонуйте модель політичної культури, яка є прийнятною для сучасного українського соціуму.

При цьому варто врахувати, що у процесі становлення та розвитку Української незалежної держави відсотковий еквівалент серед прихильників різних типів політичної культури постійно змінювався.

Основна література:

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Підручник для студентів вузів К.: Академія, 1998. 528 с.
2. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К., 2001. 384 с.
3. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
4. Политическая энциклопедия. М.: Мысль, 2000. 750 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Шемшученка Ю. С.]. — К.: Генеза, 2004. 736 с.
6. Політологія. / за ред. А. Колодій, К.: Ніка-центр., 2000. 584 с.
7. Теория политики : [учебное пособие]. СПб. : Питер, 2008. 464 с.
8. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
9. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. ракладів. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Пер. с англ. О. Уральской]. М. : Международные отношения, 2005. 256 с.
2. Вся политика : Хрестоматия / [Сост. В. Нечаев, А. Филиппов]. М. : Издательство «Европа», 2006. 440 с.
3. Демократія : Антологія / [Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. К. : Смолоскип, 2005. 1108 с.
4. Консерватизм : Антологія / [Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. К. : Смолоскип, 2002. 598 с.
5. Лібералізм : Антологія / [Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. К. : Смолоскип, 2002. 1126 с.
6. Націоналізм : Антологія / [Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. К. : Смолоскип, 2000. 872 с.

7. Новакова О. В. Політичний процес: сутність, зміст та сучасні тенденції розвитку : [навч. посібник]. Луганськ : «Елтон-2» 2010. 341 с.

8. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства: Монографія. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. 416 с.

Тема 7. Політичний процес (2 год)

1. Сутність і структура політичного процесу.
2. Основні види політичних процесів
3. Поняття політичної діяльності та політична поведінка.

Дайте визначення поняттям: політична діяльність; політичний інтерес; політичне рішення; політична участь; політичне функціонування; політичний менеджмент; політичний маркетинг; політична взаємодія; політичні відносини; політичний процес.

Дискусія

«Політичні процеси в сучасній Україні: особливості процесу демократизації»

Дискусія відображає погляди та переконання, які склалися щодо особливостей процесу демократизації сучасної України. Думки учасників дискусії відображають ті точки зору, які існують у вітчизняній політології. Сформулюйте власну позицію щодо політичних процесів сучасного українського суспільства.

Основна література:

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Підручник для студентів вузів К.: Академія, 1998. 528 с.
2. Бодуен Ж. Вступ до політології. К., 1995. 174 с.
3. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку. М.: Логос. 2006. 384 с.
4. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
5. Политическая энциклопедия. М.: Мысль, 2000. 750 с.
6. Політологія. / за ред. А. Колодій, К.: Ніка-центр., 2000. 584 с.

7. Пугачев В. П. Введение в политологию. М.: Аспект Пресс, 2004. 479 с.
8. Рудич Ф. М. Політологія : [підручник]. К. :Либідь, 2006. 480 с.
9. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
- 10.Щедрова Г. П., Агафонова Г. С., Барановський Ф. В. Політологія : [Навчальний посібник]. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. 372 с.
- 11.Ярош Б. О. Загальна теорія політики : Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. ракладів. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. ЛесіУкраїнки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Баранов Н. Современная демократия: эволюционный поход. СПб. : Балт. гос. техн. ун-т, 2007. 208 с.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Пер. с англ. О. Уральской]. М. : Международные отношения, 2005. 256 с.
3. Вся политика : Хрестоматія / [Сост. В. Нечаев, А. Филиппов]. М. : Издательство «Европа», 2006. 440 с.
4. Новакова О. В. Політичний процес: сутність, зміст та сучасні тенденції розвитку : [навч. посібник]. Луганськ : «Елтон-2» 2010. 341 с.
5. Новакова О. В., Пашина Н. П. Аналіз державної політики: навчальний посібник. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля 2013. 216 с.
6. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства: Монографія. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. 416 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Вона займає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності самостійна робота значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента.

Метою самостійної роботи студентів є набуття додаткових знань, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових та дослідницьких вмінь і навичок.

З дисципліни “Вступ до спеціальності” рекомендуються такі види самостійної роботи:

- самостійне вивчення й поглиблене опрацювання запропонованого матеріалу;
- вивчення матеріалу лекцій за конспектом, рекомендованими підручниками та спеціальною літературою;
- пошук та вивчення додаткової літератури;
- виступ з повідомленнями на семінарських заняттях;
- написання рефератів, доповідей;
- проведення спеціальних самостійних досліджень;
- виконання письмових контрольних робіт;
- підготовка доповідей для участі у студентських наукових конференціях.

Формами контролю самостійної роботи студента виступають: колоквіум, співбесіда, контрольна робота.

Тематика рефератів/презентацій

1. Політична наука в сучасній Україні: основні завдання, шляхи розвитку і перспективи.
2. Проблеми співвідношення політичної влади і моралі.
3. Концепція поділу функцій влади: сучасний стан осмислення.
4. Проблеми забезпечення легітимності влади.
5. Групи інтересів у політиці
6. Імідж політичного лідера. Шляхи його формування.
7. Демократія як форма організації політичного життя
8. «Залізний закон олігархізації» політичних партій Р. Міхельса.
9. Опозиція та її роль у політичній системі суспільства.
10. Специфіка громадянської політичної культури.
11. Деформація політичної свідомості в умовах тоталітаризму.

12. Політика й сучасний розвиток українського суспільства
13. Харизма та її роль у політиці.
14. Опозиція та її роль у політичному житті.
15. Стан та особливості політичної культури українського народу.
16. Політика та економіка в житті українського суспільства.

ПРОГРАМА СЕМЕСТРОВОГО ІСПИТУ З КУРСУ «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ»

1. Походження та сутність політики як соціального явища.
2. Основні концепції політики.
3. Поняття «політики». Сучасні уявлення про політику.
4. Структура, функції, властивості політики.
5. Взаємозв'язок політики і моралі.
6. Політика як наука і мистецтво.
7. Політична наука як окрема галузь знання.
8. Специфіка національних шкіл європейської науки.
9. Методи соціально-політичного знання.
10. Основні види політики, їх характеристика.
11. Політика й сучасний розвиток українського суспільства.
12. Предмет та методи політології як науки.
13. Методи соціально-політичного знання.
14. Політична влада: поняття, структура, функції.
15. Види та джерела влади.
16. Ресурси політичної влади, їх особливості.
17. Основні підходи до визначення сутності влади.
18. Поняття легальності та легітимності політичної влади.

Криза легітимності.

19. Ефективність та легітимність політичної влади.
20. Харизма та її роль в політиці.
21. Теорія поділу влади. Її реалізація в Україні.
22. Поняття та структура політичних систем.
23. Типологія політичних систем.
24. Поняття та типологія політичних режимів.
25. Проблеми становлення політичної системи та політичного режиму сучасної України.
26. Політична стабільність.
27. Поняття демократії та її сучасні концепції.
28. Критерії та принципи демократичної організації суспільства.
29. Проблеми розвитку демократії в Україні.
30. Особливості демократичного переходу України.
31. Сутність, походження та функції держави.
32. Форми державного правління та їх характерні риси.
33. Форми державного устрою.
34. Концепція правової, соціальної держави.
35. Особливості становлення правової держави в Україні.

36. Політичні відносини: поняття і специфіка.
37. Особистість як суб'єкт і об'єкт політики.
38. Поняття “еліта” і “політична еліта”.
39. Класичні теорії еліти.
40. Основні функції політичної еліти.
41. Типологія політичних еліт.
42. Природа і соціальна сутність політичного лідерства.
43. Типологія політичного лідерства.
44. Політична еліта та лідерство в сучасній Україні.
45. Поняття, структура та функції політичної культури.
46. Типології політичної культури.
47. Особливості становлення політичної культури в Україні.
48. Політична соціалізація: суб'єкти, фази, форми.
49. Політична соціалізація, її суть та основні теоретичні концепції.
50. Особливості політичної участі в Україні.
51. Політична свідомість як суспільне явище.
52. Релігія як чинник політичного життя суспільства.
53. Політика та ЗМІ.
54. Сутність і структура політичного процесу.
55. Основні види політичних процесів
56. Поняття політичної діяльності та політична поведінка.
57. Основні принципи та цінності демократії.
58. Історичні форми демократії.
59. Поняття політичної ідеології і доктрини: сутність, суспільні функції, типологія.
60. Сутність та еволюція лібералізму.
61. Поняття неолібералізму.
62. Консерватизм і неоконсерватизм: їх сутність та еволюція.
63. Соціалізм, соціал-демократизм, комунізм: спільне та відмінне, теоретичні засади, політична практика.
64. Націоналізм і релігійний фундаменталізм як політичні доктрини та їх сутність.
65. Україна в сучасному геополітичному просторі.
66. Національна безпека та національні інтереси України.

РОЗДІЛ II

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Оцінювання навчальної роботи здійснюється за 100-бальною шкалою з переведенням підсумкової оцінки в національну шкалу і шкалу ECTS.

Оцінювання на семінарських заняттях здійснюється по 12-ті бальній системі за такими критеріями:

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термів, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді
	2	Студент мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні»; може
	3	Студент намагається аналізувати програмовий матеріал на основі елементарних знань і навичок, робить спроби виконання вправ, дій
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, провести за зразком розрахунки; слабо орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійно опрацювання навчального
	5	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацювати частину навчального матеріалу; робить

	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату,
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обгрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, нормативні документи;
Високий (творчо- професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси; самостійно визначає мету власної діяльності, розв'язує творчі завдання;

	11	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо);
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-

**Таблиця відповідності шкал оцінок якості
засвоєння навчального матеріалу**

Національна шкала	Шкала ECTS
5 – відмінно (90-100 балів)	A
4 – дуже добре (82-89 балів)	B
4 – добре (75-81 бал)	C
3 – задовільно (67-74 бали)	D
3 – достатньо (60-66 балів)	E
2 – незадовільно (35-59 балів)	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
Незадовільно (1-34 бали)	F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

Зараховано (60-100 балів)	
Не зараховано (1-59 балів)	

РОЗДІЛ III ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Тестові завдання з навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності" призначені для семестрового контролю рівня знань студентів. Форма семестрового контролю – екзамен.

Тестові завдання укладено відповідно до навчальної програми дисципліни.

Мета тестового контролю рівня знань студентів – оцінка результатів навчання студентів з навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності".

Загальна тривалість роботи студентів визначається із розрахунку: 1 хв. на відповідь на кожне тестове завдання.

Критерії оцінювання:

Тестова перевірка знань дає можливість індивідуалізувати процес контролю виконання студентами програми курсу, об'єктивно перевірити знання теоретико-методичного матеріалу, виявити рівень сформованості в них технологічної компетентності.

I і II рівні завдань мають по три - чотири варіанти відповідей. У кожному завданні лише один варіант відповідей правильний. Необхідно обрати правильний варіант відповіді та позначити його у бланку відповідей.

III рівень завдань необхідно коротко охарактеризувати.

I рівень оцінюється в 0,5 бала кожне питання.

II рівень оцінюється в 1 бал кожне питання.

III рівень оцінюється в 2 бала кожне питання.

Правильні відповіді I та II рівня завдань дають можливість отримати мах 24 бала.

Правильні відповіді на завдання III рівня дають можливість студенту набрати ще 16 балів.

Тести
з навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності”

I-й рівень

1. Політика походить від давньогрецького слова «polis», що означає:

- а) місто-держава;
- б) мистецтво управляти державою;
- в) Конституція;
- г) держава.

2. Назвіть основні школи політології

- а) Американська, європейська, британська;
- б) Англосаксонська, французька, німецька;
- в) Європейська, німецька, австралійська.

3. Рівні функціонування політики:

- а) Мегарівень, макрорівень, макрорівень;
- б) внутрішній та зовнішній рівні;
- в) I, II, III рівні.

4. Легітимність політичної влади – це:

- а) Застосування влади;
- б) Юридична законність влади;
- в) Визнання суспільством влади.

5. Хто був прибічником політичного принципу «Мета виправдовує засоби»?

- а) Арістотель;
- б) Макіавеллі;
- в) Сократ.

6. Який тип легітимності характерний для монархій?

- а) харизматична;
- б) раціонально-правова;
- в) традиційна.

7. Що означає ефективність влади?

- а) практичність;
- б) результативність;
- в) цілеспрямованість;

г) конструктивність.

8. Основні типи політичного режиму:

- а) Тоталітарний, авторитарний, демократичний;
- б) Монархічний, деспотичний, охлократичний;
- в) Авторитарний, авторитарний, змішаний.

9. Нація – це ...

- а) історична спільність людей;
- б) політичний аспект етнічно-національних проблем;
- в) історична спільність людей, що складається в ході формування спільності їх території, економічних зв'язків, літературної мови тощо.

10. Джерелами влади є:

- а) Сила, багатство, становище в суспільстві, знання, інформація;
- б) Панування, управління, керівництво;
- в) Краса, могутність, становище в суспільстві, багатство.

11. Термін «політична культура» введений у науку наприкінці XVIII ст. німецьким філософом

- а) М. Вебером;
- б) Й. Гердером;
- в) Г. Алмондом.

12. Поділ влади, виборність, плюралізм, гласність, рівність, незалежний контроль – це:

- а) принципи демократії;
- б) ознаки демократії;
- в) форми демократії.

13. Форму політичної влади, за якої в країні панує безвладдя, називають:

- а) автократією;
- б) анархією;
- в) бюрократією;
- г) аристократією.

14. Американськими вченими Г. Алмондом і С. Вербою було здійснено класифікацію політичної культури:

- а) патріархальна, підданська і активістська;
- б) зовнішня, внутрішня;
- в) демократична, авторитарна, тоталітарна.

15. Процес засвоєння індивідом упродовж життя політичних знань, норм, цінностей суспільства, в якому він живе – це:

- а) Політична культура;
- б) Політична свідомість;
- в) Політична соціалізація.

16. До форми політичної участі належить:

- а) робота у парламенті;
- б) керівництво політичною партією;
- в) референдум;
- г) абсентеїзм.

17. До первинних суб'єктів політики відносять:

- а) політичні партії;
- б) суспільно-політичні організації;
- в) соціальні класи;
- г) державу.

18. Форму політичної влади, за якої при владі перебувають найбільш

обдаровані та гідні люди, називають:

- а) автократією;
- б) аристократією;
- в) меритократією;
- г) олігархією.

19. Основоположником системного підходу до пояснення політичного

життя суспільства виступив:

- а) Р. Мертон;
- б) Д. Істон;
- в) Г. Алмонд;
- г) Д. Белл.

20. Сукупна діяльність суб'єктів політики, завдяки якій забезпечується функціонування та розвиток політичної системи – це:

- а) політичні відносини;
- б) влада;
- в) політичний процес.

II-й рівень

21. Для англо-американського типу політичної системи властиві:

- а) фрагментарність політичної культури;
- б) гомогенність політичної культури та її плюралізм;
- в) диференційованість політичної культури;
- г) гомогенність та відсутність плюралізму в політичній культурі.

22. Зазначте концепції влади:

- а) реляціоністська;
- б) структуралістська;
- в) телеологічна;
- г) антропологічна;

23. Типи легітимності політичної влади за М. Вебером:

- а) етнічна, легальна, персоналізована;
- б) традиційна, харизматична, раціонально-легальна;
- в) ідеологічна, структурна, технократична.

24. Зазначте складові політичного режиму:

- а) політичні відносини, політична організація, політична участь, політичне керівництво;
- б) принцип легітимності, структура інститутів, партійна система, форма і роль держави;
- в) монополія, апарат управління, примус, легітимність.

25. Існування необмеженої влади автократії зі збереженням автономії особистості та суспільства в поза політичних сферах суспільного життя притаманне:

- а) демократичній політичній системі;
- б) тоталітарній політичній системі;
- в) авторитарній політичній системі.

26. Для політичної системи України не властивий:

- а) перехідний стан;
- б) детально розроблений план побудови глобальної системи забезпечення національних інтересів;
- в) недостатньо високий інтелектуальний рівень політики;
- г) легітимність для більшості населення.

27. Форма правління представлена:

- а) унітарною державою;
- б) конституційною монархією;
- в) федерацією;
- г) конфедерацією.

28. Сутність громадянського суспільства відображає принцип:

- а) жорсткого контролю держави за суспільством;
- б) монополії держави чи певної політичної сили на ідеологію;
- в) права громадян ставляться за найбільшу цінність;
- г) доступ лише окремих соціальних груп і прошарків до участі в державних і суспільних справах.

29. Правову державу характеризують:

- а) концентрація усієї повноти влади в одній особі або інституту державної влади;
- б) надання виборчого права тільки окремим групам населення;
- в) верховенство закону та його панування в суспільстві;
- г) невиразний характер системи взаємостимування і взаємопротиваг гілок державної влади.

30. Політична ідеологія виявляється у відповідних формах:

- а) відстоювання інтересів певних соціальних груп;
- б) розробки політичних теорій, концепцій і гасел;
- в) реалізації політичних цілей, мети і прагнень.

31. Кому належить вислів: «Демократія є найгіршою формою правління, якщо не рахувати всі інші»:

- а) Д. Істону;
- б) А. Лінкольну;
- в) У. Черчілю.

32. Поняття “форма держави” включає:

- а) апарат держави як система органів та установ;
- б) державний устрій, державне правління, політичний режим;
- в) соціально-політичні інститути;
- г) самоврядування індивідів.

33. Політичні суб’єкти і фактори формування політичної культури:

- а) система освіти;
- б) церква;
- в) ділові кола, бізнесові структури;
- г) держава, політичні партії і політичні рухи, політична символіка.

34. За характером протікання політичні процеси поділяються на:

- а) масові та елітні;
- б) стихійні та ціленаправлені;
- в) короткочасні та довготривалі.

III –й рівень

- 1. Назвіть основні ознаки політичної влади.**
- 2. Визначте сучасні форми політичної влади.**
- 3. За яких умов настає криза легітимності?**
- 4. Назвіть структурні елементи політичної системи суспільства.**
- 5. Назвіть та коротко охарактеризуйте типи політичних систем за Г. Алмондом.**
- 6. Визначте основні риси авторитарного політичного режиму.**
- 7. З’ясуйте провідні ознаки сучасного політичного режиму в Україні.**
- 8. Визначте основні цінності демократії.**

РОЗДІЛ ІV
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ
«ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ»:

Основна література:

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Підручник для студентів вузів. Київ: Академія, 1998. 528 с.
2. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. Київ, 2001. 384 с.
3. Бодуен Ж. Вступ до політології. Київ, 1995. 174 с.
4. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку. Москва: Логос. 2006. 384 с.
5. Гаджиев К. С. Сравнительная политология. Москва: Экономика, 2012. 658 с.
6. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.
7. Исаев Б. А. Практическая партология. Генезис партий и партийно-политических систем. Санкт-Петербург: Петрополис, 2010. 514 с.
8. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : [навч. посібник]. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 564 с.
9. Политическая энциклопедия. Москва: Мысль, 2000. 750 с.
10. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Шемшученка Ю. С. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
11. Політологія / За ред. А. Колодій. Київ: Ніка-центр, 2000. 584 с.
12. Примуш М. В. Політичні партії: історія та теорія. Київ: Професіонал, 2008. 416 с.
13. Пугачев В. П. Введение в политологию. Москва: Аспект Пресс, 2004. 479 с.
14. Рудич Ф. М. Політологія : [підручник]. К. :Либідь, 2006. 480 с.
15. Теория политики : [учебное пособие]. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 464 с.
16. Хейвуд Э. Политология. Учебник для студентов вузов. Москва: Юнити-Дана, 2005. 312 с.
17. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія. Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.

18. Щедрова Г. П., Агафонова Г. С., Барановський Ф. В. Політологія: [Навчальний посібник]. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. 372 с.

19. Ярош Б. О. Загальна теорія політики: Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. ракладів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

Додаткова література:

1. Аристотель. Политика [пер. С. Жебелева]. Москва: АСТ, 2011. 400 с.

2. Арон Р. Демократия и тоталитаризм [пер. с франц.]. Москва: Директ Медиа, 2007. 510 с.

3. Баранов Н. Современная демократия: эволюционный поход. Санкт-Петербург: Балт. гос. техн. ун-т, 2007. 208 с.

4. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Пер. с англ. О. Уральской]. Москва: Международные отношения, 2005. 256 с.

5. Вся политика: Хрестоматия / Сост. В. Нечаев, А. Филиппов. Москва: Издательство «Европа», 2006. 440 с.

6. Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2005. 1108 с.

7. Консерватизм : Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2002. 598 с.

8. Лібералізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2002. 1126 с.

9. Луман Н. Власть [пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. Москва: Праксис, 2001. 256 с.

10. Макиавелли Н. Государь [пер. с итал.]. Москва: АСТ, 2006. 176 с.

11. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2000. 872 с.

12. Новакова О. В. Політичний процес: сутність, зміст та сучасні тенденції розвитку: навч. посібник. Луганськ: «Елтон-2», 2010. 341 с.

13. Новакова О. В., Пашина Н. П. Аналіз державної політики: навчальний посібник. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. 216 с.

14. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства: Монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. 416 с.

15. Платон Держава [пер. з давньогрец. Д. Коваля]. Київ: Основи, 2005. 356 с.

Інформаційні ресурси

1. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Сайт Національної Парламентської бібліотеки України. URL: <http://www.nplu.kiev.ua/>
3. Сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. І. Ф. Кураса НАН України. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/>
4. Сайт Українського незалежного центру політичних досліджень. URL: <http://www.usipr.kiev.ua/>
5. Сайт Українського центру політичного менеджменту. URL: <http://www.politik.org.ua/>
6. Сайт журналу «Нова парадигма». URL: <http://www.novaparadigma.org.ua/>

ГЛОСАРІЙ

Словник термінів

Абсентеїзм - ухилення громадян, які мають виборче право, від участі у виборах.

Автократія - система правління, за якої необмежена верховна влада у державі належить одній особі й не контролюється представницькими органами.

Авторитаризм - державний устрій, характерними ознаками якого є режим особистої влади, відсутність демократичних інститутів, диктаторські методи правління.

Авторитет влади - одна з форм легітимного здійснення влади. Це якість, яку може мати або не мати суб'єкт влади.

Активність політична - одна з форм суспільної активності, діяльність соціальних суб'єктів, яка має на меті впливати на прийняття політичних рішень, здійснення своїх інтересів. Політична активність властива як індивідам, так і масам, буває усвідомленою і стихійною.

Аполітичність - ухилення від участі у політичному житті.

Аристократія — влада краших, тобто верхівкової, знатної, привілейованої групи.

Влада – сила, яка з допомогою авторитету, заохочення та примусу, має здатність зі своєї волі впливати на інших. **Влада** – слово, що використовується в українській мові для назви кількох різних, але взаємопов'язаних понять: право та можливість керувати, розпоряджатися чимось або кимось.

Громадянство - формально зафіксований правовий зв'язок людини з державою, який передбачає певну сукупність взаємних прав та обов'язків.

Громадянське суспільство - сфера політичних відносин у суспільстві (економічних, духовних, релігійних, приватних, сімейних та ін.), галузь самовияву інтересів і волі вільних індивідів. У демократичних системах громадянське суспільство зумовлює і визначає сферу діяльності держави та її органів.

Демагогія - облудні гасла, нездійсненні обіцянки, викривлення фактів, використовувані політичними лідерами або угрупованнями для досягнення власних цілей, переважно здобуття або утримання влади, маніпулювання свідомістю мас.

Демократизація - втілення демократичних принципів у організації суспільства.

Демократична етнонаціональна політика – це діяльність системи суспільних, державних та етнонаціональних інститутів і механізмів, спрямована на врегулювання відносин між

етнонаціональними спільнотами, між ними і державою, забезпечення їхніх потреб та інтересів, запобігання ескалації етнополітичних конфліктів і зміцнення національної єдності.

Демократія — влада народу на основі закону та забезпечення прав і свобод.

Етніцизм – це світогляд та ідеологія, притаманні нечисленним корінним народам та етноменшинам, які намагаються вижити і зберегти свою самобутність.

Етнічна меншина – це частина будь-якого етносу, яка в силу різних обставин відірвалася від нього, опинилась в іншій країні та в іншому етнічному середовищі, та при цьому зберігає свої особливості та діє як організована спільнота.

Етнос (від грец. ethnos – народ, плем'я – позачасова, поза територіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднаних спільним походженням (реальним або міфічним), культурою (або деякими її елементами), мовою (часто, але не завжди), історією (справжньою чи вигаданою), традиціями і звичаями, самосвідомістю та етнізмом (назвою).

Ідеологія (від гр. „idea” – поняття і „logos” – учення) – це система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відображає інтереси, світогляд, ідеали, умонастрої людей, класів, націй, політичних партій, громадських рухів та інших суб'єктів політики.

Консерватизм (від лат. „conservare” – зберігати, охороняти) – суспільно- політичний рух, ідеологія, що орієнтується на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Криза (від греч. – рішення, поворотний пункт, результат) означає різкий, крутий перелом, важкий перехідний стан. У політології криза розуміється як переломний момент в розвитку політичного процесу, різкий перехід політичної ситуації з одного якісного стану в інший.

Легітимація - процедура суспільного визнання, пояснення і виправдань якоїсь дії особи, факту. Не означає юридично оформленої законності й цим відрізняється від легалізації.

Легітимність політичної влади — форма підтримки, виправдання правомірності застосування влади і здійснення правління державою або окремими його структурами та інститутами.

Лібералізм - політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва і демократичних свобод.

Лідер політичний - глава держави, керівник політичної партії, громадської організації, народного руху тощо, який має високий авторитет, реальну владу і здатний здійснювати її задля розв'язання соціальних і політичних завдань.

Модернізація — процес поступовий і багатогранний, її завданням є пошук нових парадигм з метою мобілізації суспільства.

Монархія — єдиновладне (абсолютне чи з конституційним обмеженням) спадкоємне правління однієї особи (монарха).

Націоналізм - 1) світогляд і система політичних поглядів, яка проголошує пріоритет національних цінностей щодо усіх інших; 2) один з основних принципів державного устрою, коли нація розуміється як одержавлений етнос.

Національна ідея - акумулятор прогресивних національних програм, політичних ідей, гасел, цінностей, рушій національного прогресу, основа національно-визвольних рухів, національної самосуверенізації. Н.і. становить платформу національної ідеології, визначає теоретичні засади національної свідомості.

Національна свідомість - сукупність теоретичних, буденних, масових, елітних, власне національних і зарубіжних ідей, настанов, прагнень, культурних набутків, які сприяють прогресивному розвитку нації в усіх сферах її функціонування. Н.с. - універсум буття нації. Основні рівні: буденний, теоретичний, політико-державний.

Національні відносини - відносини між різними соціально-етнічними спільнотами, з одного боку, й урядами, державними і політичними організаціями, установами - з іншого.

Нація - 1) історична соціоетнічна, політична, духовна спільнота людей з певною психологією, самосвідомістю, спільними територією, культурою, мовою, економічним життям; 2) сукупність громадян однієї держави.

Олігархія — влада небагатьох багатих.

Охлократія — влада натовпу, що спирається не на закони, а на миттєві настрої та примхи юрби, яка часто піддається впливові демагогів, стає деспотичною і діє тиранічно.

Плебіцит - форма загального голосування, різновид референдуму.

Плюралізм - система влади, заснована на взаємодії та співпраці основних політичних сил і організацій.

Політика — одна з найважливіших сфер життєдіяльності суспільства, взаємин різних соціальних груп та індивідів щодо утримання й реалізації влади задля здійснення своїх суспільно

значущих інтересів і потреб, вироблення обов'язкових для всього суспільства рішень.

«**Politics**» — політичний процес, який відображає складний, багатосуб'єктний і конфліктний характер політичної діяльності, відносин різних соціальних груп, організацій та індивідів.

«**Polity**» — форма політики, тобто її організаційна структура, інститути, які надають їй стійкості, стабільності й здатності регулювати політичну поведінку людей (державна, партій, групи інтересів, закони, політичні та правові норми);

«**Policy**» — зміст політики, втілений у її цілях і цінностях, у проблемах, які вона вирішує, в мотивах і механізмах винесення політичних рішень;

Політична влада — здатність однієї людини або групи осіб контролювати поведінку громадян і суспільства, виходячи із загальнонаціональних чи загальнодержавних завдань.

Політична діяльність — специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади.

Політична доктрина - система настанов, які визначають цілі, що за певних конкретно-історичних умов можуть бути прийняті для реалізації державою, партією чи рухом, а також засоби їх досягнення.

Політична криза — фаза політичного процесу, яка характеризується порушенням політичної стабільності в суспільстві, неможливістю ефективного функціонування політичної системи; гострий, важкий політичний стан суспільства, державно-правової ситеми, партій.

Політична опозиція — легальна форма протистояння, протидії певної соціальної або політичної групи чи партії офіційному курсові.

Політична організація — добровільне об'єднання громадян, створене на засадах спільної діяльності з метою реалізації політичних цілей. Основна функція таких **організацій** — захист політичних інтересів певних соціальних груп чи суспільства в цілому.

Політична подія — конкретна, відносно обмежена взаємодія груп людей з політичною владою з метою впливу на неї задля задоволення власних вимог і побажань.

Політична свідомість — це система знань, оцінок, настроїв і почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери суб'єктами — індивідами, групами, націями тощо.

Політична система суспільства — інтегрована сукупність відносин влади, суб'єктів політики, державних та недержавних соціальних інститутів, покликаних виконувати політичні функції щодо захисту, гармонізації інтересів соціальних угруповань, спільнот, суспільних груп, забезпечувати стабільність і соціальний порядок у життєдіяльності суспільства.

Політична соціалізація - засвоєння особою соціального й політичного досвіду шляхом включення її у політичну систему, в управління політичними процесами.

Політична стабільність — стан динамічної рівноваги політичних сил.

Політична участь — залучення людей до процесу політико-владних, відносин, здійснення ними певних актів, заходів, що виражають інтереси, потреби, уподобання, думки, погляди та настрої; вплив на органи влади з метою реалізації соціальних інтересів.

Політичне життя — сукупність духовних, емоційних і практичних явищ політичного буття людини і суспільства, що характеризує їхнє ставлення до політики й участі в ній.

Політичний конфлікт – це теоретична і практична боротьба суб'єктів політики за владу і політичне домінування з метою зберегти або зрадити існуючий політичний і соціальний порядок.

Політичний процес — послідовність подій, зумовлених певними обставинами; сукупність послідовних дій для досягнення результату.

Політичний режим - сукупність засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображує характер взаємовідносин громадян і держави.

Політичні відносини - відносини між суб'єктами політики у процесі здобуття та утримання політичної влади, реалізації інтересів у сфері політики.

Політичні інститути - сукупність суб'єктів, які беруть участь у політичному житті суспільства (органи державного правління, законодавчі, судові органи, політичні партії, рухи, фронти тощо).

Політичні конфлікти — зіткнення несумісних, часом протилежних, інтересів, дій, поглядів окремих людей, політичних партій, громадських організацій, етнічних груп, націй, держав та їх органів, військово-політичних і політико-економічних організацій (блоків).

Політичні обставини — умови політичного функціонування і розвитку суспільства, які виражаються у співвідношеннях політичних сил щодо оволодіння, утримання й використання політичної влади.

Популізм - загравання влади з народом для забезпечення популярності, що характеризується демагогічними гаслами, необгрунтованими обіцянками.

Публічна влада — це влада, виділена з товариства і яка не збігається з населенням країни. Це вольове відношення між людьми з приводу організації їхньої сумісної діяльності, вироблене на основі спільного інтересу.

Соціалізм (фр. „socialisme” - суспільний) – вчення, ідеологія і суспільно-політичні рухи, під якими розуміється соціальна система, устрій, заснований на суспільній власності на засоби виробництва, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей в залежності від затраченої праці, на основі соціально забезпеченої свободи особистості.

Структура політичної системи — сукупність владних інститутів, що пов'язані між собою і створюють стійку цілісність.

Теократія — влада церкви.

Тимократія — особлива форма олігархії, за якою державна влада належить привілейованій більшості, яка володіє високим майновим цензом, часто — військовою силою.

Тиранія – одноосібне деспотичне правління внаслідок насильницького захоплення влади.

Тоталітаризм (лат. totus — увесь, повний; фр. totalite – сукупність, повнота) — спосіб організації суспільства, який характеризується всебічним і всеохоплюючим контролем влади над суспільством, підкоренням суспільної системи державі, колективними цілями, загальнообов'язковою ідеологією, репресіями щодо опозиції та інакодумців.